Wymagania na oceny do historii dla szkoły podstawowej „Wczoraj i dziś" kl. 5
Wymagania na oceny uwzględniają zapisy podstawy programowej z 2017 r. oraz zmiany z 2024 r., wynikające z uszczuplonej podstawy programowej. Szarym kolorem oznaczono treści, o których realizacji decyduje nauczyciel.

* Gwiazdką oznaczono tematy dodatkowe (nieobowiązkowe) z podstawy programowej

Temat lekcji	*Zagadnienia*	*Wymagania na poszczególne oceny*				
		dopuszczająca	*dostateczna*	*dobra*	*bardzo dobra*	*celująca*
Rozdział 1. Pierwsze cywilizacje						

1. Życie pierwszych ludzi	• pochodzenie człowieka • różnice między koczowniczym a osiadłym trybem życia • życie człowieka pierwotnego • epoka kamienia, epoka brązu, epoka żelaza • początki rolnictwa i udomowienie zwierząt • dawne i współczesne sposoby wytapiania żelaza • terminy: pięściak, hodowla, koczowniczy tryb życia, osiadły tryb życia, rewolucja neolityczna, epoka kamienia, epoka brązu, epoka żelaza	– przy pomocy nauczyciela posługuje się terminami: koczowniczy i osiadły tryb życia, pięściak – opisuje różnice między człowiekiem pierwotnym a współczesnym – potrafi wyjaśnić, jakie korzyści daje człowiekowi umiejętność uprawy ziemi i hodowli zwierząt – wyjaśnia, dlaczego narzędzia metalowe są lepsze od kamiennych	– poprawnie posługuje się terminami: pięściak, hodowla, koczowniczy tryb życia, osiadły tryb życia, rewolucja neolityczna, epoka kamienia, epoka brązu, epoka żelaza – przedstawia, skąd wywodzą się praludzie – opisuje życie ludzi pierwotnych – charakteryzuje epoki kamienia, brązu i żelaza – wyjaśnia znaczenie nabycia umiejętności wskrzeszania ognia przez człowieka	– porównuje koczowniczy tryb życia z osiadłym – wyjaśnia, na czym polegała rewolucja neolityczna – przedstawia dawne i współczesne sposoby wytapiania żelaza	– wskazuje umiejętności, których nabycie umożliwiło ludziom przejście na osiadły tryb życia – wyjaśnia skutki rewolucji neolitycznej – wskazuje szlaki, którymi ludność zasiedliła różne kontynenty	– wyjaśnia pojęcie ewolucji – charakteryzuje kierunki ewolucji człowieka – porównuje poziom cywilizacyjny ludzi w różnych epokach

2. Miasta-państwa Mezopotamii	• Mezopotamia jako kolebka cywilizacji • znaczenie wielkich rzek dla rozwoju najstarszych cywilizacji • osiągnięcia cywilizacyjne mieszkańców Mezopotamii • powstanie pierwszych państw • zajęcia różnych grup społecznych • Kodeks Hammurabiego • terminy: cywilizacja, Mezopotamia, Bliski Wschód, Babilonia, Sumerowie, kanał nawadniający, kodeks, pismo klinowe, zikkurat,	– przy pomocy nauczyciela posługuje się terminami: cywilizacja, kanał nawadniający, kodeks – wyjaśnia, jaką funkcję mogą pełnić rzeki w życiu człowieka – wskazuje na mapie: obszar Mezopotamii – wyjaśnia zasadę oko za oko, ząb za ząb	– poprawnie posługuje się terminami: cywilizacja, Mezopotamia, Bliski Wschód, Babilonia, Sumerowie, kanał nawadniający, kodeks, pismo klinowe, zikkurat, podatki – samodzielnie wskazuje na mapie: obszar Mezopotamii, Tygrys, Eufrat, Ur, Babilon – wymienia najważniejsze osiągnięcia cywilizacyjne ludów starożytnej Mezopotamii	– opisuje rolę wielkich rzek w rozwoju rolnictwa, handlu i komunikacji – charakteryzuje i podaje przykłady państw-miast z terenu Mezopotamii – wyjaśnia znaczenie kodyfikacji prawa w życiu społecznym	– objaśnia różnicę między prawem zwyczajowym a skodyfikowanym – tłumaczy, w jaki sposób powstawały pierwsze państwa	– przedstawia kraje leżące obecnie na obszarze dawnej Mezopotamii – wymienia współczesne przedmioty, których powstanie było możliwe dzięki osiągnięciom ludów Mezopotamii

3. W Egipcie faraonów	• Egipt jako przykład starożytnej cywilizacji • Egipt darem Nilu • osiągnięcia cywilizacji egipskiej • struktura społeczna • wierzenia Egipcjan jako przykład religii politeistycznej • terminy: faraon, politeizm, piramidy, hieroglify, mumifikacja, sarkofag	– przy pomocy nauczyciela posługuje się terminami: piramida, faraon – wskazuje na mapie: Egipt oraz Nil – opisuje wygląd piramid – porównuje wygląd hieroglifów i pisma współczesnego	– poprawnie posługuje się terminami: faraon, politeizm, piramidy, hieroglify, mumifikacja, sarkofag – wymienia najważniejsze osiągnięcia cywilizacji egipskiej – opisuje zakres władzy faraona	– wyjaśnia rolę Nilu w rozwoju cywilizacji egipskiej – przedstawia strukturę społeczną Egiptu – podaje przykłady bogów i charakteryzuje wierzenia Egipcjan	– wyjaśnia powiązania między wierzeniami Egipcjan a ich osiągnięciami w dziedzinie budownictwa i medycyny – opisuje, w jaki sposób wznoszono piramidy	– opisuje etapy pochówku faraonów – charakteryzuje najbardziej znane przykłady sztuki egipskiej (Sfinks, Dolina Królów, grobowiec Tutenchamona, popiersie Neferetiti), piramidy w Gizie, świątynia Abu Simbel

4. W starożytnym Izraelu	• judaizm jako przykład religii monoteistycznej • biblijne dzieje Izraelitów • Dekalog i Tora • postaci biblijne: Abraham, Mojżesz, Dawid, Salomon • terminy: judaizm, Tora, Jahwe, Dekalog, Mesjasz, synagoga, Mesjasz, Ziemia Obiecana, Arka Przymierza, monoteizm, plemię, Palestyna, prorok, Świątynia Jerozolimska	– przy pomocy nauczyciela posługuje się terminami: Tora, Żydzi, Dekalog – wyjaśnia, o czym opowiada Biblia – wymienia najważniejsze postaci biblijne związane z dziejami Żydów	– poprawnie posługuje się terminami: judaizm, Tora, Jahwe, Dekalog, Mesjasz, synagoga, Mesjasz, Ziemia Obiecana, Arka Przymierza, monoteizm, plemię, Palestyna, prorok, Świątynia Jerozolimska – wskazuje na mapie: Palestynę, Jerozolimę – wyjaśnia różnicę pomiędzy politeizmem a monoteizmem	– opisuje główne etapy historii Izraelitów – charakteryzuje judaizm – porównuje wierzenia Egiptu oraz Izraela	– charakteryzuje dokonania najważniejszych przywódców religijnych i politycznych Izraela (Abraham, Mojżesz, Dawid, Salomon) – wskazuje na podobieństwa i różnice pomiędzy judaizmem a chrześcijaństwem	– wyjaśnia terminy: synagoga, rabin – podaje przykład synagogi we współczesnej Polsce

5. Cywilizacje Indii i Chin	• osiągnięcia cywilizacyjne Dalekiego Wschodu • system kastowy w Indiach • cywilizacja Doliny Indusu • terminy: Daleki Wschód, Ariowie, kasta, hinduizm, Wielki Mur Chiński, Jedwabny Szlak	– przy pomocy nauczyciela posługuje się terminami: Daleki Wschód, Wielki Mur Chiński – wskazuje na mapie: Indie, Chiny – przy pomocy nauczyciele wyjaśnia, dlaczego jedwab i porcelana były towarami poszukiwanymi na Zachodzie	– poprawnie posługuje się terminami: Daleki Wschód, Ariowie, kasta, hinduizm, Wielki Mur Chiński, Jedwabny Szlak – wymienia osiągnięcia cywilizacji doliny Indusu – wymienia osiągnięcia cywilizacji chińskiej – wyjaśnia, kiedy narodziło się cesarstwo chińskie	– opisuje system kastowy w Indiach – charakteryzuje wierzenia hinduistyczne	– charakteryzuje rolę Jedwabnego Szlaku w kontaktach między Wschodem a Zachodem – przedstawia terakotową armię jako zabytek kultury chińskiej – wymienia i wskazuje na mapie: rzeki: Indus, Huang He, Jangcy	– charakteryzuje buddyzm – opowiada o filozofii Konfucjusza

6. Od hieroglifów do alfabetu	• powstanie pisma i jego znaczenie dla rozwoju cywilizacji • pismo a prehistoria i historia • terminy: papirus, tabliczki gliniane, pismo obrazkowe, pismo klinowe, Fenicjanie, pismo alfabetyczne, alfabet łaciński	– przy pomocy nauczyciela posługuje się terminami: pismo obrazkowe, hieroglify, alfabet, pismo alfabetyczne – wyjaśnia, do czego służy pismo – charakteryzuje polskie pismo jako przykład pisma alfabetycznego	– poprawnie posługuje się terminami: papirus, tabliczki gliniane, pismo obrazkowe, pismo klinowe, Fenicjanie, pismo alfabetyczne, alfabet łaciński – wyjaśnia, w jaki sposób umiejętność pisania wpłynęła na dalsze osiągnięcia człowieka – porównuje pismo obrazkowe i alfabetyczne – wyjaśnia związek między wynalezieniem pisma a historią i prehistorią – omawia przyczyny wynalezienia pisma	– wskazuje różne przykłady sposobów porozumiewania się między ludźmi i przekazywania doświadczeń – przyporządkowuje różne rodzaje pisma do cywilizacji, które je stworzyły – wymienia przykłady materiałów pisarskich stosowanych w przeszłości	– wyjaśnia, w jaki sposób pismo obrazkowe przekształciło się w klinowe – przedstawia genezę współczesnego pisma polskiego – wyjaśnia, jakie były trudności z odczytywaniem pisma obrazkowego	– podaje przykłady narodów, które posługują się pismem sięgającym tradycją do pisma greckiego oraz do łaciny – opowiada o przykładach alternatywnych języków umownych (alfabet Morse'a, język migowy)

* Tajemnice sprzed wieków – Jak odczytano pismo Egipcjan?	• wyprawa Napoleona do Egiptu • hieroglify – litery czy słowa? • postaci: Jean F. Champollion • terminy: Kamień z Rosetty	– przy pomocy nauczyciela wyjaśnia, dlaczego po wielu stuleciach ludzie nie potrafili odczytać hieroglifów	– wyjaśnia, na czym polegały trudności w odczytaniu hieroglifów	– charakteryzuje i przedstawia znaczenie Kamienia z Rosetty – wyjaśnia, jak udało się odczytać hieroglify	– przedstawia postać oraz dokonania Jeana F. Champolliona	– wyjaśnia, jaki był wpływ wyprawy Napoleona do Egiptu oraz odczytania hieroglifów na pojawienie się egiptologii
Rozdział 2. Starożytna Grecja						

1. Demokratyczne Ateny	• warunki naturalne Grecji • życie w greckiej polis • cechy charakterystyczne demokracji ateńskiej • Perykles – najwybitniejszy przywódca demokratycznych Aten • terminy: Hellada, Hellenowie, polis, demokracja, zgromadzenie ludowe, akropol, agora • postaci historyczne: Perykles	– przy pomocy nauczyciela posługuje się terminami: demokracja, zgromadzenie ludowe – przy pomocy nauczyciela opisuje wygląd greckiego polis i życie w nim na przykładzie Aten	– poprawnie posługuje się terminami: Hellada, Hellenowie, polis, demokracja, zgromadzenie ludowe, akropol, agora – wskazuje na mapie: Grecję, Ateny – wyjaśnia znaczenie terminu demokracja i charakteryzuje demokrację ateńską	– wyjaśnia wpływ warunków naturalnych Grecji na zajęcia ludności oraz sytuację polityczną (podział na polis) – wyjaśnia, kim był Perykles – opisuje, kto posiadał prawa polityczne w Atenach	– wskazuje podobieństwa i różnice między demokracją ateńską a współczesną demokracją parlamentarną	– wyjaśnia, w jaki sposób kultura grecka rozprzestrzeniła się w basenie Morza Śródziemnego

2. Sparta i wojny z Persami	*• powstanie i rozwój imperium perskiego* *• wojny grecko-perskie* *• terminy: Persowie, danina, sojusz, hoplita, falanga* *• wydarzenia: bitwa pod Maratonem, bitwa pod Termopilami, bitwa pod Salaminą* *• postaci historyczne: Dariusz, Kserkses, Leonidas*	*– przy pomocy nauczyciela posługuje się terminami: danina, sojusz*	*– poprawnie posługuje się terminami: danina, sojusz, hoplita, falanga* *– wskazuje na mapie: Spartę, Persję* *– wyjaśnia, kim byli Dariusz, Kserkses i Leonidas*	*– wyjaśnia przyczyny i opisuje przebieg wojen grecko-perskich* *– wskazuje na mapie: Maraton, Termopile, Salaminę* *– zaznacza na osi czasu daty: 490 r. p.n.e., 480 r. p.n.e.*	*– opisuje, w jaki sposób walczyli starożytni Grecy* *– wyjaśnia genezę biegów maratońskich*	*– opisuje przebieg bitwy pod Termopilami i ocenia postać króla Leonidasa*

3. Bogowie i mity	• wierzenia starożytnych Greków • mity greckie • najważniejsi greccy bogowie: Zeus, Hera, Posejdon, Afrodyta, Atena, Hades, Hefajstos, Ares, Apollo, Hermes • Homer i jego dzieła – Iliada i Odyseja • terminy: Olimp, mity, heros, Partenon, Herakles, Achilles, Odyseusz, wojna trojańska, koń trojański • postać historyczna: Homer	– przy pomocy nauczyciela posługuje się terminami: mity, heros – przy pomocy nauczyciela charakteryzuje najważniejszych bogów greckich	– poprawnie posługuje się terminami: Olimp, mity, heros, Partenon, Herakles, Achilles, Odyseusz, koń trojański – przedstawia wierzenia starożytnych Greków – wskazuje na mapie: górę Olimp, Troję – wyjaśnia, kim był Homer	– charakteryzuje najważniejszych bogów greckich: opisuje ich atrybuty i dziedziny życia, którym patronowali – omawia różne mity greckie – przedstawia treść Iliady i Odysei – wyjaśnia współczesne rozumienie wyrażenia: koń trojański	– opisuje wybrane miejsca kultu starożytnych Greków – omawia znaczenie wyroczni w życiu starożytnych Greków	– wyjaśnia nawiązujące do mitologii związki frazeologiczne (frazeologizmy mitologiczne): objęcia Morfeusza, stajnia Augiasza, syzyfowa praca, męki Tantala, nić Ariadny – opisuje archeologiczne poszukiwania mitycznej Troi

4. Kultura starożytnej Grecji	*• wspólne elementy w kulturze greckich polis* *• najważniejsze dokonania sztuki greckiej* *• narodziny teatru greckiego* *• znaczenie filozofii w starożytnej Grecji i najwybitniejsi filozofowie* *• grecka matematyka i medycyna* *• rola sportu w życiu starożytnych Greków* *• terminy: Wielkie Dionizje, amfiteatr, tragedia, komedia, filozofia, igrzyska, olimpiada, Olimpia, stadion, pięciobój*	*– przy pomocy nauczyciela posługuje się terminami: amfiteatr, igrzyska, olimpiada, stadion* *– opisuje rolę sportu w codziennym życiu* *– przy pomocy nauczyciela opisuje, jak narodził się teatr grecki i jakie było jego znaczenie dla Hellenów*	*– poprawnie posługuje się terminami: Wielkie Dionizje, amfiteatr, tragedia, komedia, filozofia, igrzyska, olimpiada, Olimpia, stadion, pięciobój olimpijski* *– wskazuje różne dziedziny kultury i sztuki rozwijane w starożytnej Grecji* *– opisuje charakter antycznych igrzysk sportowych*	*– opisuje charakter i cele antycznego teatru* *– przedstawia dokonania nauki greckiej* *– objaśnia, czym jest filozofia, i przedstawia jej najwybitniejszych przedstawicieli* *– wyjaśnia, kim byli: Fidiasz, Myron, Sofokles, Pitagoras, Tales z Miletu, Sokrates, Platon, Arystoteles* *– zaznacza na osi czasu datę: 776 r. p.n.e.*	*– przedstawia współczesną tradycję igrzysk olimpijskich* *– porównuje igrzyska antyczne ze współczesnymi*	*– charakteryzuje rolę kultury w życiu społecznym* *– przybliża postać i dokonania Archimedesa* *– podaje przykłady wpływu dokonań starożytnych Greków na współczesną kulturę i naukę*

*5. Imperium Aleksandra Wielkiego	• podboje Aleksandra Wielkiego • wojna z Persją (bitwy nad rzeczką Granik, pod Issos i pod Gaugamelą) • wyprawa Aleksandra do Indii • kulturowe skutki podbojów Aleksandra Wielkiego • terminy: imperium, falanga macedońska, węzeł gordyjski, hellenizacja, kultura hellenistyczna • postaci historyczne: Filip II, Aleksander Macedoński (Wielki)	– przy pomocy nauczyciela posługuje się terminem: imperium – uzasadnia, dlaczego Aleksandra nazwano „Wielkim" – określa, na jakim obszarze toczyły się opisywane wydarzenia	– poprawnie posługuje się terminami: imperium, węzeł gordyjski, hellenizacja – wskazuje na mapie: Macedonię, Persję, Indie i Aleksandrię w Egipcie – opisuje przebieg kampanii perskiej Aleksandra Macedońskiego – opisuje dokonania Filipa II i Aleksandra Macedońskiego (Wielkiego)	– wyjaśnia charakter kultury hellenistycznej – przedstawia skutki podbojów Aleksandra – zaznacza na osi czasu daty: 333 r. p.n.e., 331 r. p.n.e. – posługuje się terminami: falanga macedońska, kultura hellenistyczna	– omawia znaczenie Biblioteki Aleksandryjskiej – charakteryzuje sposób walki wojsk Aleksandra Macedońskiego	– przedstawia siedem cudów świata – wymienia państwa, które leżą dziś na terenach podbitych przez Aleksandra Wielkiego

* Tajemnice sprzed wieków – Jak wyglądała latarnia morska na Faros?	• siedem cudów świata • konstrukcja latarni morskiej na Faros	– wyjaśnia, dlaczego w przeszłości ludzie mieli problem ze wznoszeniem wysokich budowli	– przedstawia, w jaki sposób działała latarnia w starożytności	– opisuje losy latarni na Faros	– charakteryzuje siedem cudów świata	– omawia inny wybrany obiekt z listy siedmiu cudów świata starożytnego
Rozdział III. Starożytny Rzym						

1. Ustrój starożytnego Rzymu	• *legendarne początki państwa rzymskiego* • *zasady ustrojowe republiki rzymskiej* • *społeczeństwo starożytnego Rzymu* • *dokonania Gajusza Juliusza Cezara* • *upadek republiki* • *powstanie cesarstwa rzymskiego* • *terminy: Italia, monarchia, republika, senat, patrycjusze, plebejusze, konsulowie, pretorzy, kwestorzy, trybun ludowy, dyktator, cesarz* • *postaci legendarne i historyczne: Romulus*	*– przy pomocy nauczyciela posługuje się terminami: dyktator, cesarz* *– wskazuje na mapie: Rzym* *– przy pomocy nauczyciela wyjaśnia, dlaczego symbolem Rzymu została wilczyca*	*– poprawnie posługuje się terminami: Italia, monarchia, republika, senat, patrycjusze, plebejusze, konsulowie, pretorzy, kwestorzy, trybun ludowy, dyktator, cesarz* *– przedstawia legendarne początki Rzymu* *– wskazuje na mapie: Półwysep Apeniński* *– omawia dokonania Gajusza Juliusza Cezara i Oktawiana Augusta*	*– charakteryzuje ustrój republiki rzymskiej i jej główne organy władzy* *– przedstawia kompetencje najważniejszych urzędów republikańskich* *– opisuje konflikt społeczny między patrycjuszami a plebejuszami* *– zaznacza na osi czasu daty: 753 r. p.n.e., 44 r. p.n.e.*	*– omawia przyczyny oraz okoliczności upadku republiki rzymskiej* *– porównuje ustroje demokracji ateńskiej i republiki rzymskiej*	*– wyjaśnia różnice w rozumieniu terminu republika przez Rzymian i współcześnie* *– przedstawia funkcje pełnione przez senat w ustroju współczesnej Polski*

2. Imperium Rzymskie	• podboje rzymskie • Imperium Rzymskie i jego prowincje • organizacja armii rzymskiej • podział cesarstwa • upadek cesarstwa zachodniorzymskiego • terminy: Kartagina, prowincja, limes, legiony, legioniści, Imperium Rzymskie, pax Romana, romanizacja, barbarzyńcy, Germanie, Konstantynopol, Hunowie, wielka wędrówka ludów	– przy pomocy nauczyciela posługuje się terminami: prowincja, legiony, plemiona barbarzyńskie, wielka wędrówka ludów – przedstawia wygląd i uzbrojenie rzymskiego legionisty	– poprawnie posługuje się terminami: prowincja, legiony, romanizacja, plemiona barbarzyńskie, Germanie, Hunowie, wielka wędrówka ludów – wymienia główne prowincje Imperium Rzymskiego – wskazuje na mapie: Kartaginę, granice Imperium Rzymskiego w II w. n.e., Konstantynopol – omawia etapy powstawania Imperium Rzymskiego	– opisuje przyczyny podziału cesarstwa na wschodnie i zachodnie – opisuje okoliczności upadku cesarstwa zachodniego – zaznacza na osi czasu daty: 395 r. n.e., 476 r. n.e. – zna postać cesarza Konstantyna Wielkiego	– wymienia korzyści oraz zagrożenia funkcjonowania państwa o rozległym terytorium – wyjaśnia wpływ kultury rzymskiej na podbite ludy	– przedstawia postać Hannibala i wojny punickie – pokazuje przykłady romanizacji we współczesnej Europie – przybliża postaci wodzów barbarzyńskich Attyli oraz Odoakera

3. Życie w Wieczny m Mieście	• Rzym jako stolica imperium i Wieczne Miasto • życie codzienne i rozrywki w Rzymie • podział społeczeństwa rzymskiego • wierzenia religijne Rzymian i najważniejsze bóstwa • terminy: bazylika, Forum Romanum, termy, amfiteatr, gladiatorzy, patrycjusze, plebs, niewolnicy, westalki	– przy pomocy nauczyciela posługuje się terminami: amfiteatr, gladiatorzy, niewolnicy – przy pomocy nauczyciela przedstawia warunki życia oraz rozrywki dawnych mieszkańców Rzymu – omawia wierzenia Rzymian i wpływ, jaki wywarła na nie religia Greków	– poprawnie posługuje się terminami: bazylika, Forum Romanum, termy, amfiteatr, gladiatorzy, patrycjusze, plebs, niewolnicy, westalki – wymienia najważniejsze bóstwa czczone przez Rzymian i określa, jakimi dziedzinami życia się opiekowały – charakteryzuje różne grupy społeczeństwa rzymskiego	– wyjaśnia, dlaczego Rzym był nazywany Wiecznym Miastem – opisuje, jakie funkcje pełniło Forum Romanum – wymienia greckie odpowiedniki najważniejszych rzymskich bóstw	– wyjaśnia, dlaczego cesarze rzymscy starali się kierować zawołaniem ludu: chleba i igrzysk!	– przedstawia pozostałości Pompejów i Herkulanum jako źródła wiedzy o życiu codziennym w starożytności

4. Dokonania starożytnych Rzymian	• *Rzymianie jako wielcy budowniczowie* • *kultura i sztuka starożytnego Rzymu jako kontynuacja dokonań antycznych Greków* • *prawo rzymskie i jego znaczenie dla funkcjonowania państwa* • *najważniejsze budowle w starożytnym Rzymie* • *terminy: kopuła, akwedukt, łuk triumfalny, Circus Maximus, Koloseum, Panteon, kodeks, Prawo XII tablic, Kodeks Justyniana* • *postaci historyczne: Wergiliusz, Horacy*	*– przy pomocy nauczyciela posługuje się terminami: łuk triumfalny, Circus Maximus, Koloseum, kodeks*	*– poprawnie posługuje się terminami: kopuła, akwedukt, łuk triumfalny, Circus Maximus, Koloseum, Panteon, kodeks, Prawo XII tablic, Kodeks Justyniana* *– wyjaśnia powiedzenie: Wszystkie drogi prowadzą do Rzymu*	*– uzasadnia i ocenia twierdzenie, że Rzymianie potrafili czerpać z dorobku kulturowego podbitych ludów* *– omawia najwybitniejsze dzieła sztuki i architektury rzymskiej* *– wyjaśnia rolę praw i przepisów w funkcjonowaniu państwa na przykładzie Rzymu* *– omawia dokonania Wergiliusza i Horacego*	*– wyjaśnia, dlaczego dobra sieć drogowa jest ważna dla funkcjonowania każdego państwa*	*– opisuje wpływ prawa rzymskiego na współczesne prawo europejskie* *– ocenia, które z dokonań Rzymian uważa za najwybitniejsze, i uzasadnia swoją odpowiedź*

5. Początki chrześcijaństwa	*• Jezus z Nazaretu jako twórca nowej religii monoteistycznej* *• przyczyny prześladowania chrześcijan w starożytnym Rzymie* *• rola świętych Pawła i Piotra w rozwoju chrześcijaństwa* *• Edykt mediolański i zakończenie prześladowań chrześcijan w cesarstwie* *• terminy: Mesjasz, chrześcijaństwo, apostołowie, biskupi, papież, Biblia – Stary i Nowy Testament, Edykt mediolański* *• postaci historyczne: Jezus z*	*– przy pomocy nauczyciela posługuje się terminami: apostołowie, Jezus z Nazaretu, biskupi, papież, Biblia – Stary i Nowy Testament*	*– poprawnie posługuje się terminami: Mesjasz, chrześcijaństwo, apostołowie, biskupi, papież, Biblia – Stary i Nowy Testament, Edykt mediolański* *– charakteryzuje działalność apostołów po ukrzyżowaniu Jezusa* *– wskazuje na mapie: Palestynę, Jerozolimę, Mediolan* *– omawia nauki Jezusa z Nazaretu oraz dokonania świętego Piotra, świętego Pawła z Tarsu i Konstantyna Wielkiego*	*– wyjaśnia, czym różni się chrześcijaństwo od judaizmu* *– wyjaśnia, dlaczego władze rzymskie odnosiły się wrogo do chrześcijaństwa* *– wyjaśnia znaczenie Edyktu mediolańskiego dla rozwoju chrześcijaństwa* *– zaznacza na osi czasu daty: 33 r. n.e., 313 r. n.e.*	*– opisuje najstarsze symbole chrześcijańskie* *– wyjaśnia związki między judaizmem a chrześcijaństwem*	*– przedstawia dzieje wybranego świętego (na przykład swojego patrona)*

* Tajemnice sprzed wieków – Bursztynowy szlak	• rola szlaków handlowych w starożytności • bursztyn i jego znaczenie dla starożytnych Rzymian • kontakty handlowe Rzymian z wybrzeżem Bałtyku	– wskazuje na mapie: przebieg bursztynowego szlaku (Pruszcz Gdański, Kalisz, Brama Morawska) – wyjaśnia, czym jest bursztyn i do czego się go stosuje	– wyjaśnia, dlaczego bursztyn był ceniony przez Rzymian	– wyjaśnia rolę szlaków handlowych	– podaje argumenty za twierdzeniem i przeciw niemu, że miasto Kalisz istniało w starożytności	– opisuje, jakie ludy żyły na ziemiach polskich w okresie funkcjonowania bursztynowego szlaku
Rozdział IV. Początki średniowiecza						

I. Bizancjum w czasach świetności	• *cesarstwo bizantyjskie pod panowaniem Justyniana I Wielkiego* • *dokonania Justyniana I Wielkiego* • *Konstantynopol jako Nowy Rzym* • *tradycja grecka w Bizancjum* • *osiągnięcia naukowe Bizantyjczyków* • *upadek Konstantynopola, jego przyczyny i skutki* • *terminy: Bizancjum, Hagia Sofia, ikona, freski, mozaika* • *postaci historyczne: Justynian I Wielki*	*– przy pomocy nauczyciela posługuje się terminami: ikona, freski, mozaika*	*– poprawnie posługuje się terminami: Bizancjum, Hagia Sofia, ikona, freski, mozaika* *– wskazuje na mapie: Konstantynopol, granice cesarstwa bizantyjskiego w czasach Justyniana I Wielkiego* *– tłumaczy, dlaczego Konstantynopol zaczęto określać Nowym Rzymem* *– wyjaśnia znaczenie wyrażenia bizantyjski przepych*	*– wskazuje, jaką rolę w periodyzacji dziejów odegrał upadek cesarstwa zachodniorzymskiego oraz wschodniorzymskiego* *– charakteryzuje styl bizantyjski w sztuce* *– podaje przyczyny i skutki upadku cesarstwa bizantyjskiego* *– zaznacza na osi czasu datę upadku Konstantynopola – 1453 r.* *– zna postać Justyniana I Wielkiego* *– omawia dokonania Justyniana I Wielkiego*	*– wyjaśnia, w jaki sposób położenie geograficzne wpłynęło na bogactwo Konstantynopola* *– uzasadnia twierdzenie, że Bizancjum połączyło w nauce tradycję zachodniorzymską i grecką* *– wyjaśnia, jakie znaczenie dla państwa ma kodyfikacja praw*	*– wyjaśnia, jaki wpływ na chrześcijaństwo miał podział Rzymu na część zachodnią i wschodnią* *– opisuje, jakie zmiany w bazylice Hagia Sofia zostały dokonane przez muzułmanów*

2. Arabowie i początki islamu	*• pochodzenie Arabów* *• działalność Mahometa i narodziny islamu* *• religia muzułmańska i jej zasady* *• dżihad i podboje Arabów* *• kultura i nauka arabska* *• terminy: oaza, Czarny Kamień, Mekka, Medyna, islam, Allach, Koran, meczet, minaret, mihrab, minbar, dżihad, kalifowie, cyfry arabskie, stal damasceńska, arabeski* *• postaci historyczne: Mahomet*	*– przy pomocy nauczyciela posługuje się terminami: oaza, islam, Allach, Koran, meczet* *– przy pomocy nauczyciela wskazuje podstawowe różnice między chrześcijaństwem a islamem*	*– poprawnie posługuje się terminami: oaza, Czarny Kamień, Mekka, Medyna, islam, Allach, Koran, meczet, minaret, mihrab, minbar, dżihad, kalifowie, cyfry arabskie, stal damasceńska, arabeski* *– omawia najważniejsze zasady wiary muzułmanów* *– wskazuje na mapie: Półwysep Arabski, Mekkę, Medynę oraz imperium arabskie w okresie świetności*	*– przedstawia postać i działalność Mahometa* *– omawia osiągnięcia Arabów w dziedzinie kultury i nauki w średniowieczu* *– charakteryzuje i ocenia stosunek Arabów do ludów podbitych w średniowieczu* *– zaznacza na osi czasu datę: 622 r.*	*– wskazuje na podobieństwa i różnice pomiędzy chrześcijaństwem a islamem* *– podaje przykłady wpływu kultury, nauki i języka arabskiego na Europejczyków*	*– wyjaśnia, jak zmieniało się nastawienie części muzułmanów do innych kultur w średniowieczu i współcześnie* *– ocenia potrzebę tolerancji religijnej* *– wskazuje na podobieństwa i różnice w sposobie postrzegania dziejów i odmierzania czasu między chrześcijaństwem a islamem*

3. Nowe państwa w Europie	• powstanie państwa Franków • cesarstwo Karola Wielkiego • rozwój kultury i nauki w państwie Karola Wielkiego • traktat w Verdun i jego skutki – nowe państwa w Europie • Rzesza Niemiecka • terminy: Frankowie, dynastia, majordom, Karolingowie, układ w Verdun, cesarstwo, margrabia, marchia, możnowładca, Rzesza Niemiecka • postaci historyczne: Chlodwig, Karol Młot, Pepin Mały, Karol Wielki,	– przy pomocy nauczyciela posługuje się terminami: dynastia, cesarstwo, możnowładca – przy pomocy nauczyciela wyjaśnia, dlaczego Karol otrzymał przydomek „Wielki”	– poprawnie posługuje się terminami: Frankowie, dynastia, majordom, Karolingowie, układ w Verdun, cesarstwo, margrabia, marchia, możnowładca, Rzesza Niemiecka	– wyjaśnia, w jaki sposób władzę w państwie Franków przejęła dynastia Karolingów – charakteryzuje rozwój kultury i nauki w czasach Karola Wielkiego – przedstawia postanowienia traktatu w Verdun oraz jego skutki – zaznacza na osi czasu daty: 800 r., 843 r., 962 r. – omawia dokonania: Chlodwiga, Karola Młota, Pepina Małego, Karola Wielkiego i Ottona I	– wyjaśnia, w jaki sposób doszło do utworzenia Rzeszy Niemieckiej – tłumaczy, dlaczego Karol Wielki jest jednym z patronów zjednoczonej Europy	– wyjaśnia skąd pochodzi polskie słowo „król”

4. Konflikt papiestwa z cesarstwem	*• wielka schizma wschodnia i jej skutki* *• spór o inwestyturę między cesarzem a papieżem w XI w.* *• Canossa jako miejsce pokuty cesarza Henryka IV* *• konkordat wormacki i jego postanowienia* *• terminy: dogmaty, schizma, patriarcha, prawosławie, ekskomunika, inwestytura, synod, konkordat* *• postaci historyczne: papież Grzegorz VII, cesarz Henryk IV*	*– przy pomocy nauczyciela posługuje się terminami: prawosławie, ekskomunika*	*– poprawnie posługuje się terminami: dogmaty, schizma, patriarcha, prawosławie, ekskomunika, inwestytura, synod, konkordat* *– wyjaśnia konsekwencje ekskomuniki cesarza i opisuje ukorzenie się cesarza Henryka IV w Canossie* *– przedstawia postaci: papieża Grzegorza VI, cesarza Henryka IV*	*– wyjaśnia przyczyny i skutki wielkiej schizmy wschodniej* *– wyjaśnia, czym są religie, a czym wyznania religijne* *– przedstawia przebieg sporu pomiędzy cesarzem a papieżem w XI w.* *– przedstawia postanowienia konkordatu w Wormacji* *– zaznacza na osi czasu daty: 1054 r., 1077 r., 1122 r.*	*– wyjaśnia, na czym polegał spór o inwestyturę* *– omawia przykładowe różnice pomiędzy Kościołem katolickim a prawosławnym*	*– przedstawia okoliczności utworzenia Państwa Kościelnego*
5. Wyprawy krzyżowe	*• powstanie zakonu Krzyżaków*			*– przedstawia zakon Krzyżaków*		

* Tajemnice sprzed wieków – Skarb templariuszy	• zakon templariuszy i jego funkcje po zakończeniu krucjat • wzrost znaczenia i bogactwa templariuszy • przyczyny kasacji zakonu • polskie posiadłości templariuszy	– wyjaśnia, do jakich celów został powołany zakon templariuszy	– przedstawia genezę bogactwa templariuszy – opisuje mit skarbu templariuszy	– przedstawia dzieje templariuszy po upadku Królestwa Jerozolimskiego – opisuje losy ostatniego mistrza zakonu Jakuba de Molay	– przedstawia legendę o św. Graalu	– wskazuje posiadłości zakonu na obszarze dzisiejszej Polski
Rozdział V. Społeczeństwo średniowiecza						

I. System feudalny	• *podział na seniorów i wasali* • *społeczna drabina feudalna* • *podział społeczeństwa średniowiecznego na stany* • *terminy: feudalizm, senior, wasal, lenno, hołd lenny, stan, przywilej, suzeren, duchowieństwo, chłopi, szlachta, mieszczaństwo*	*– przy pomocy nauczyciela posługuje się terminami: senior, wasal, hołd lenny, przywilej* *– przy pomocy nauczyciela wyjaśnia, na czym polegała drabina feudalna*	*– poprawnie posługuje się terminami: feudalizm, senior, wasal, lenno, hołd lenny, stan, przywilej, suzeren, duchowieństwo, chłopi, szlachta, mieszczaństwo* *– przedstawia, jak wyglądał hołd lenny* *– wymienia i charakteryzuje poszczególne stany w społeczeństwie średniowiecznym*	*– omawia różnice pomiędzy społeczeństwem stanowym a współczesnym* *– opisuje zależność między seniorem a wasalem*	*– wyjaśnia, które stany były uprzywilejowane*	*– wyjaśnia, kim byli w Europie Zachodniej hrabiowie i baronowie*

2. Epoka rycerzy	*• ideał rycerza i jego obowiązki* *• od pazia do rycerza* *• życie codzienne rycerzy* *• elementy wyposażenia średniowiecznego rycerza* *• kultura rycerska* *• elementy wyposażenia średniowiecznego rycerza* *• terminy: rycerz, kodeks honorowy, paź, giermek, pasowanie, herb, kopia, ostrogi*	*– przy pomocy nauczyciela posługuje się terminami: rycerz, herb, kopia, ostrogi* *– opisuje uzbrojenie rycerzy*	*– poprawnie posługuje się terminami: rycerz, kodeks honorowy, paź, giermek, pasowanie, herb, kopia, ostrogi* *– charakteryzuje ideał rycerza średniowiecznego* *– wyjaśnia, kto mógł zostać rycerzem* *– opisuje uzbrojenie rycerskie*	*– opisuje życie codzienne rycerstwa* *– przedstawia poszczególne etapy wychowania rycerskiego* *– opisuje ceremonię pasowania na rycerza*	*– przedstawia historię najsłynniejszego polskiego rycerza Zawiszy Czarnego z Garbowa*	*– przedstawia literackie ideały rycerskie: hrabiego Rolanda, króla Artura i rycerzy Okrągłego Stołu*

* Tajemnice sprzed wieków – Dlaczego rycerze brali udział w turniejach ?	• rola turniejów rycerskich • przebieg turniejów • konsekwencje zwycięstwa i porażki w turnieju • obyczajowość turniejowa	– przy pomocy nauczyciela omawia, z jakimi konsekwencjami wiązała się porażka w turnieju	– przedstawia, w jaki sposób byli nagradzani zwycięzcy turniejów	– wyjaśnia, dlaczego rycerze byli skłonni uczestniczyć w turniejach	– opisuje przebieg turniejów rycerskich	– wyjaśnia, dlaczego współczesna młodzież organizuje się w bractwa rycerskie i kultywuje tradycję rycerską; podaje przykład takiego bractwa

3. Średniowieczne miasto i wieś	*• powstanie osad rzemieślniczych i kupieckich* *• lokacje miast i wsi* *• samorząd miejski i jego organy* *• społeczeństwo miejskie* *• organa samorządu wiejskiego* *• wygląd średniowiecznego miasta* *• zajęcia ludności wiejskiej* *• terminy: gród, osada targowa, lokacja, zasadźca, kupcy, rzemieślnicy, rynek, targi, wójt, burmistrz, rada miejska, ława miejska, ratusz, cech, sołtys, ława wiejska, trójpolówka, pług, radło, brona*	*– przy pomocy nauczyciela posługuje się terminami: kupcy, rzemieślnicy, rynek, targi, ratusz, pług, radło, brona* *– porównuje życie codzienne mieszkańców średniowiecznych miast i wsi*	*– poprawnie posługuje się terminami: gród, osada targowa, lokacja, zasadźca, kupcy, rzemieślnicy, rynek, targi, wójt, burmistrz, rada miejska, ława miejska, ratusz, cech, sołtys, ława wiejska, trójpolówka, pług, radło, brona* *– opisuje, gdzie i w jaki sposób tworzyły się miasta* *– charakteryzuje główne zajęcia mieszkańców miast* *– opisuje życie i obowiązki ludności wiejskiej*	*– wyjaśnia, na czym polegały lokacje miast i wsi* *– przedstawia organy samorządu miejskiego* *– charakteryzuje różne grupy społeczne mieszczan* *– wyjaśnia, na czym polegała trójpolówka*	*– opisuje wybrany średniowieczny zabytek mieszczański w Polsce* *– znajduje i przedstawia informacje o założeniu własnej miejscowości*	*– przedstawia historie i okoliczności założenia najstarszych miast w regionie*

4. Kościół w średniowieczu	• duchowni w średniowieczu, ich przywileje i obowiązki • religijność doby średniowiecza • średniowieczne zakony: benedyktyni, cystersi, franciszkanie, dominikanie • życie w średniowiecznym klasztorze • średniowieczne szkolnictwo • terminy: zakon, klasztor, opat, reguła zakonna, benedyktyni, cystersi, skryptoria, kopiści, franciszkanie, dominikanie, asceza, benedyktyńska praca, uniwersytet • postać historyczna:	– przy pomocy nauczyciela posługuje się terminami: zakon, klasztor, uniwersytet – przy pomocy nauczyciela omawia życie w średniowiecznym klasztorze i jego organizację – wyjaśnia, czym zajmowali się kopiści	– poprawnie posługuje się terminami: zakon, klasztor, opat, reguła zakonna, benedyktyni, cystersi, skryptoria, kopiści, franciszkanie, dominikanie, asceza, benedyktyńska praca, uniwersytet – charakteryzuje stan duchowny w średniowieczu – opisuje różne role, jakie odgrywali duchowni w społeczeństwie średniowiecznym	– przedstawia najważniejsze zakony średniowieczne – wyjaśnia określenie benedyktyńska praca – charakteryzuje średniowieczne szkolnictwo – porównuje szkolnictwo średniowieczne i współczesne – przedstawia dokonania świętego Franciszka z Asyżu	– porównuje zakony kontemplacyjne i zakony żebracze – wyjaśnia, jaką funkcję w klasztorze spełniają: refektarz, wirydarz, dormitorium i kapitularz	– znajduje i przedstawia informacje o najstarszych polskich kronikarzach: Gallu Anonimie i Wincentym Kadłubku – opisuje jeden z klasztorów działających w Polsce, wyjaśnia, jakiego zgromadzenia jest siedzibą, i przedstawia w skrócie dzieje tego zgromadzenia

5. Sztuka średniowiecza	• rola sztuki w średniowieczu • znaczenie biblii pauperum • styl romański i jego cechy • styl gotycki i jego charakterystyczne elementy • rzeźba i malarstwo średniowieczne • pismo i miniatury w rękopisach • zabytki średniowieczne w Polsce • terminy: biblia pauperum, styl romański, styl gotycki, katedra, portal, sklepienie, witraże, łuki oporowe, apsyda, rozeta, przypory, miniatura, inicjał	– przy pomocy nauczyciela posługuje się terminami: katedra, witraże, miniatura – przy pomocy nauczyciela omawia zabytki sztuki średniowiecznej w Polsce – wymienia różne dziedziny sztuki średniowiecznej	– poprawnie posługuje się terminami: biblia pauperum, katedra, styl romański, styl gotycki, portal, sklepienie, witraże, łuki oporowe, apsyda, rozeta, przypory, miniatura, inicjał – wyjaśnia, czym była i jakie zadania spełniała biblia pauperum	– charakteryzuje styl romański – omawia cechy stylu gotyckiego	– porównuje styl gotycki i romański – przedstawia przykłady rzeźby i malarstwa średniowiecznego	– znajduje i przedstawia informacje o średniowiecznych świątyniach w swoim regionie oraz elementach ich wystroju
Rozdział VI. Polska pierwszych Piastów						

I. Zanim powstała Polska	• *najstarsze osadnictwo na ziemiach polskich w świetle wykopalisk archeologicznych* • *gród w Biskupinie* • *Słowianie w Europie i ich kultura* • *wierzenia dawnych Słowian* • *pierwsze państwa słowiańskie* • *plemiona słowiańskie na ziemiach polskich* • *terminy: kurhan, kamienne kręgi, Biskupin, wielka wędrówka ludów, Słowianie, Swaróg, Perun, Świętowit, plemię, Państwo Wielkomorawskie, Wiślanie, Polanie*	*– przy pomocy nauczyciela posługuje się terminami: wielka wędrówka ludów, plemię* *– przy pomocy nauczyciela opisuje wygląd osady w Biskupinie*	*– poprawnie posługuje się terminami: kurhan, kamienne kręgi, Biskupin, wielka wędrówka ludów, Słowianie, Swaróg, Perun, Świętowit, plemię, Państwo Wielkomorawskie, Wiślanie, Polanie* *– przedstawia okoliczności pojawienia się Słowian na ziemiach polskich* *– charakteryzuje wierzenia Słowian* *– wskazuje na mapie: rozmieszczenie plemion słowiańskich na ziemiach polskich*	*– przedstawia najstarsze państwa słowiańskie* *– wymienia państwa słowiańskie, które przyjęły chrześcijaństwo w obrządku łacińskim, oraz te, które przyjęły je w obrządku greckim* *– wyjaśnia rolę, jaką w rozwoju państw słowiańskich odegrali święci Cyryl i Metody*	*– podaje przykłady tradycji pogańskich zachowanych do czasów współczesnych* *– wyjaśnia, w jaki sposób powstał alfabet słowiański*	*– wymienia pozostałości bytowania ludów przedsłowiańskich na ziemiach polskich* *– przedstawia współczesne konsekwencje wynikające dla krajów słowiańskich z przyjęcia chrześcijaństwa w obrządku greckim lub łacińskim*

2. Mieszko I i początki Polski	• rozwój państwa Polan • dynastia Piastów • panowanie Mieszka I • małżeństwo Mieszka z Dobrawą • chrzest Polski i jego skutki • konflikt z margrabią Hodonem i bitwa pod Cedynią • terminy: książę, dynastia, Piastowie, biskupstwo, dyplomacja, poganin, Dagome iudex • postaci historyczne: Mieszko I, Dobrawa	– przy pomocy nauczyciela posługuje się terminami: książę, dynastia – przy pomocy nauczyciela wyjaśnia, skąd pochodzi nazwa „Polska”	– poprawnie posługuje się terminami: książę, dynastia, Piastowie, biskupstwo, dyplomacja, poganin, Dagome iudex – wyjaśnia, dlaczego w przeciwieństwie do legendarnych przodków Mieszko I jest uznawany za pierwszego historycznego władcę Polski – opisuje zasługi Mieszka I i Dobrawy – zaznacza na osi czasu daty: 966 r., 972 r. – wskazuje na mapie: Gniezno, Poznań, Wielkopolskę, granice państwa Mieszka I	– przedstawia okoliczności przyjęcia chrztu przez Mieszka I – wyjaśnia skutki chrztu Mieszka I – opisuje stosunki Mieszka I z sąsiadami	– uzasadnia twierdzenie, że przyjęcie chrztu przez Mieszka I należało do najważniejszych wydarzeń w dziejach Polski	– omawia dokument Dagome iudex i jego wartość jako źródła historycznego – przedstawia bilans korzyści, jakie mogło przynieść Mieszkowi I przyjęcie chrztu lub pozostanie przy wierzeniach pogańskich

3. Polska Bolesława Chrobrego	• misja biskupa Wojciecha i jej skutki • zjazd gnieźnieński i jego konsekwencje • powstanie niezależnej organizacji na ziemiach polskich • stosunki Bolesława Chrobrego z sąsiadami • koronacja Bolesława Chrobrego na króla Polski i jej znaczenie • terminy: relikwie, zjazd gnieźnieński, arcybiskupstwo, Milsko, Łużyce, Grody Czerwieńskie, koronacja • postaci historyczne: Bolesław	– przy pomocy nauczyciela posługuje się terminami: arcybiskupstwo, koronacja – przy pomocy nauczyciela wyjaśnia znaczenie koronacji Bolesława Chrobrego	– poprawnie posługuje się terminami: relikwie, zjazd gnieźnieński, arcybiskupstwo, Milsko, Łużyce, Grody Czerwieńskie, koronacja – opisuje misję świętego Wojciecha do pogańskich Prusów – wskazuje na mapie: granice państwa Bolesława Chrobrego na początku jego panowania oraz ziemie przez niego podbite – omawia rolę, jaką w dziejach Polski odegrali: Bolesław Chrobry, biskup Wojciech, cesarz Otton III – zaznacza na	– przedstawia przebieg i znaczenie zjazdu w Gnieźnie – opisuje wojny prowadzone przez Chrobrego z sąsiadami	– wyjaśnia znaczenie utworzenia niezależnego Kościoła w państwie polskim – opisuje Drzwi Gnieźnieńskie jako przykład źródła ikonograficznego z najstarszych dziejów Polski	– wskazuje pozytywne i negatywne skutki polityki prowadzonej przez Bolesława Chrobrego

4. Kryzys i odbudowa państwa polskiego	*• kryzys państwa polskiego po śmierci Bolesława Chrobrego* *• panowanie Mieszka II* *• reformy Kazimierza Odnowiciela* *• Kraków stolicą państwa* *• polityka zagraniczna Bolesława Śmiałego* *• koronacja Bolesława Śmiałego* *• konflikt króla z biskupem Stanisławem i jego skutki* *• terminy: insygnia królewskie* *• postaci historyczne: Mieszko II, Kazimierz Odnowiciel, Bolesław Śmiały,*	*– przy pomocy nauczyciela posługuje się terminem: insygnia królewskie* *– przy pomocy nauczyciela wyjaśnia, dlaczego księcia Kazimierza nazwano „Odnowicielem”*	*– poprawnie posługuje się terminem: insygnia królewskie* *– wyjaśnia, dlaczego księcia Kazimierza nazwano „Odnowicielem”* *– wskazuje na mapie: ziemie polskie pod panowaniem Kazimierza Odnowiciela* *– omawia działalność: Mieszka II, Bezpryma, Kazimierza Odnowiciela, Bolesława Śmiałego i biskupa Stanisława* *– zaznacza na osi czasu datę: 1076 r.*	*– opisuje sytuację państwa polskiego po śmierci Bolesława Chrobrego* *– ocenia postawę Bezpryma* *– przedstawia skutki kryzysu państwa polskiego* *– charakteryzuje rządy Bolesława Śmiałego*	*– opisuje sytuację międzynarodową w okresie rządów Bolesława Śmiałego* *– wyjaśnia przyczyny i skutki sporu króla z biskupem Stanisławem*	*– wyjaśnia przyczyny kryzysu państwa wczesnopiastowskiego* *– ocenia dokonania Mieszka II, Kazimierza Odnowiciela i Bolesława Śmiałego*

5. Rządy Bolesława Krzywoustego	*• testament Krzywoustego i jego założenia* *• terminy: testament, zasada senioratu, senior i juniorzy* *• postać historyczna: Bolesław Krzywousty*	*– przy pomocy nauczyciela posługuje się terminami: senior i juniorzy, zasada senioratu*	*– poprawnie posługuje się terminami: testament, zasada senioratu, senior i juniorzy* *– wskazuje na mapie: państwo Bolesława Krzywoustego* *– opisuje postać Bolesława Krzywoustego* *– zaznacza na osi czasu datę 1138 r.*	*– omawia przyczyny ogłoszenia testamentu Krzywoustego*	*– wyjaśnia zasadę senioratu* *– wyjaśnia, jakie skutki dla państwa mogą mieć wewnętrzne spory o tron*	*– ocenia szanse i zagrożenia wynikające z wprowadzenia zasady senioratu*

6. Społeczeństwo w czasach pierwszych Piastów	• grody i ich funkcje • życie w grodzie i na podgrodziu • sposoby uprawy roli na ziemiach polskich • podział społeczeństwa w państwie pierwszych Piastów • zakres władzy panującego • powinności poddanych wobec władcy • powstanie rycerstwa w Polsce • terminy: metoda żarowa, gród, podgrodzie, prawo książęce, danina, posługi, osada służebna, wojowie, drużyna książęca	– posługuje się terminami: gród, podgrodzie, danina, posługi – przedstawia wygląd i budowę średniowiecznego grodu – opisuje sposoby pozyskiwania ziemi uprawnej i jej uprawiania	– poprawnie posługuje się terminami: gród, podgrodzie, prawo książęce, danina, posługi, osada służebna – charakteryzuje grupy ludności w państwie wczesnopiastowskim – omawia zakres władzy panującego w państwie pierwszych Piastów	– przedstawia charakter drużyny książęcej – wyjaśnia powinności ludności względem władcy	– wyjaśnia, czym się różnił wojownik drużyny od rycerza	– wskazuje przykłady nazw miejscowości, które mogły w średniowieczu pełnić funkcję osad służebnych

* Tajemnice sprzed wieków – Kto spisywał dzieje Polski?	• źródła historyczne dotyczące początków państwa polskiego • obiektywizm i prawda historyczna	– wymienia nazwy źródeł historycznych dotyczących dziejów państwa polskiego za panowania pierwszych Piastów – tłumaczy konieczność weryfikacji prawdziwości źródeł historycznych	– przedstawia dokonania postaci: Galla Anonima i Wincentego Kadłubka	– omawia teorie dotyczące pochodzenia Galla Anonima – wymienia przyczyny powstania kronik	– określa ramy chronologiczne wydarzeń opisanych w kronikach Galla Anonima i Wincentego Kadłubka	– przedstawia przykład innej średniowiecznej kroniki polskiej
Rozdział VII. Polska w XIII–XV wieku						

I. Rozbicie dzielnicowe	• walki wewnętrzne między książętami piastowskimi o prymat w Polsce • utrwalenie rozbicia dzielnicowego • osłabienie Polski na arenie międzynarodowej • sprowadzenie Krzyżaków do Polski • najazdy Mongołów i bitwa pod Legnicą • przemiany społeczne i gospodarcze w okresie rozbicia dzielnicowego • terminy: rozbicie dzielnicowe, dzielnica senioralna, Tatarzy, osadnictwo, kolonizacja, trójpolówka	– przy pomocy nauczyciela posługuje się terminami: rozbicie dzielnicowe, dzielnica senioralna, Tatarzy – przy pomocy nauczyciela wyjaśnia, jakie były przyczyny wewnętrznych walk między książętami piastowskimi	– poprawnie posługuje się terminami: rozbicie dzielnicowe, dzielnica senioralna, Tatarzy, osadnictwo, kolonizacja, trójpolówka – charakteryzuje państwo polskie podczas rozbicia dzielnicowego – wskazuje na mapie: podział państwa na różne dzielnice oraz ziemie utracone w okresie rozbicia dzielnicowego – omawia postaci: Władysława Wygnańca, Leszka Białego, Konrada Mazowieckiego, Henryka	– opisuje okoliczności sprowadzenia zakonu krzyżackiego do Polski oraz konsekwencje tego wydarzenia – omawia skutki rozbicia dzielnicowego – opisuje kolonizację na ziemiach polskich	– przedstawia historię zakonu krzyżackiego – wyjaśnia, dlaczego książęta dzielnicowi często nadawali przywileje oraz ziemię rycerstwu i duchowieństwu	– charakteryzuje sposób walki Mongołów – przedstawia dynastię panującą na Pomorzu Gdańskim w okresie rozbicia dzielnicowego

2. Zjednoczenie Polski	• koronacja i śmierć Przemysła II • panowanie Wacława II • rola arcybiskupów gnieźnieńskich i jednolitej organizacji kościelnej w zjednoczeniu dzielnic polskich • przejęcie władzy przez Władysława Łokietka i jego koronacja • rządy Władysława Łokietka • konflikt Łokietka z Krzyżakami i bitwa pod Płowcami • terminy: starosta, Szczerbiec • postaci historyczne: Przemysł II, arcybiskup Jakub	– przy pomocy nauczyciela posługuje się terminami: starosta, Szczerbiec	– poprawnie posługuje się terminami: starosta, Szczerbiec – wskazuje na mapie: granice państwa polskiego za panowania Władysława Łokietka, ziemie utracone na rzecz Krzyżaków – omawia postaci: Przemysła II, arcybiskupa Jakuba Świnki, Wacława II, Władysława Łokietka – zaznacza na osi czasu daty: 1295 r., 1309 r., 1320 r., 1331 r.	– przedstawia próby zjednoczenia Polski przez książąt śląskich oraz Przemysła II – opisuje, w jakich okolicznościach Władysław Łokietek utracił Pomorze Gdańskie – przedstawia działania Władysława Łokietka na rzecz zjednoczenia kraju – opisuje przebieg konfliktu Władysława Łokietka z Krzyżakami	– wyjaśnia, jaką rolę w zjednoczeniu kraju odegrał Kościół katolicki	– przedstawia wyobrażenie na temat świętego Stanisława jako patrona zjednoczenia kraju

3. Czasy Kazimierza Wielkiego	*• polityka dyplomacji Kazimierza Wielkiego* *• pokój z zakonem krzyżackim w Kaliszu* *• przyłączenie nowych ziem do państwa polskiego* *• reformy Kazimierza Wielkiego* *• umocnienie granic polskiego państwa* *• utworzenie Akademii Krakowskiej i skutki tej decyzji* *• zjazd monarchów w Krakowie* *• uczta u Wierzynka* *• terminy: uniwersytet, Orle Gniazda, Akademia Krakowska*	*– przy pomocy nauczyciela posługuje się terminami: uniwersytet, Orle Gniazda, Akademia Krakowska* *– przy pomocy nauczyciela tłumaczy, co zdecydowało o przyznaniu Kazimierzowi przydomka „Wielki”* *– wyjaśnia znaczenie słów, że Kazimierz Wielki: zastał Polskę drewnianą, a zostawił murowaną*	*– poprawnie posługuje się terminami: uniwersytet, Orle Gniazda, Akademia Krakowska* *– wskazuje na mapie: granice monarchii Kazimierza Wielkiego i ziemie włączone do Polski przez tego władcę* *– zaznacza na osi czasu daty: 1333 r., 1343 r., 1364 r.*	*– przedstawia i ocenia postanowienia pokoju w Kaliszu* *– charakteryzuje reformy Kazimierza Wielkiego* *– wyjaśnia, w jaki sposób Kazimierz dbał o obronność państwa*	*– wyjaśnia, dlaczego Kazimierz Wielki za najważniejsze uznał reformy wewnętrzne państwa* *– tłumaczy, jakie znaczenie miało założenie Akademii Krakowskiej* *– wyjaśnia znaczenie uczty u Wierzynka*	*– przedstawia cele oraz konsekwencje układu dynastycznego zawartego przez Kazimierza Wielkiego z Węgrami* *– wyjaśnia, dlaczego sól należała niegdyś do najdroższych towarów* *– przedstawia wybrany zamek wzniesiony w czasach Kazimierza Wielkiego*

4. Unia polsko-litewska	*• koniec dynastii Piastów na polskim tronie* *• rządy Andegawenów w Polsce* *• unia polsko-litewska w Krewie* *• wielka wojna z zakonem krzyżackim i bitwa pod Grunwaldem* *• I pokój w Toruniu* *• unia w Horodle* *• terminy: Andegawenowie, unia personalna, sobór, Wielkie Księstwo Litewskie, Jagiellonowie* *• postaci historyczne: Ludwik Węgierski, Jadwiga, Władysław Jagiełło, wielki książę Witold,*	*– przy pomocy nauczyciela posługuje się terminem: unia personalna* *– przedstawia dynastię zapoczątkowaną przez Władysława Jagiełłę* *– przy pomocy nauczyciela opisuje przyczyny i przebieg wielkiej wojny z zakonem krzyżackim*	*– poprawnie posługuje się terminami: Andegawenowie, unia personalna, sobór, Wielkie Księstwo Litewskie, Jagiellonowie* *– wyjaśnia przyczyny zawarcia unii polsko-litewskiej* *– opisuje przebieg bitwy pod Grunwaldem* *– wskazuje na mapie: granice Wielkiego Księstwa Litewskiego, Krewo, Horodło, Grunwald, Toruń* *– opisuje postaci: Ludwika Węgierskiego, Jadwigi, Władysława Jagiełły, wielkiego księcia Witolda, Pawła Włodkowica,*	*– przedstawia okoliczności objęcia tronu polskiego przez Jadwigę* *– wymienia postanowienia unii w Krewie* *– przedstawia postanowienia pokoju w Toruniu* *– wyjaśnia zasady współpracy między Polską a Litwą ustalone w zapisach unii w Horodle*	*– charakteryzuje stanowisko polskiej delegacji na soborze w Konstancji* *– wyjaśnia, dlaczego Akademia Krakowska została przemianowana na Uniwersytet Jagielloński*	*– uzasadnia twierdzenie, że poglądy Pawła Włodkowica na temat wojen religijnych są aktualne także dzisiaj*

* Tajemnice sprzed wieków – Jaką bitwę namalował Jan Matejko?	• okoliczności powstania obrazu Bitwa pod Grunwaldem • Jan Matejko jako malarz dziejów Polski • obrazy jako źródło wiedzy historycznej • znaczenie Bitwy pod Grunwaldem	– przedstawia, kim był Jan Matejko	– wyjaśnia, w jaki sposób Jan Matejko przygotowywał się do namalowania obrazu	– wyjaśnia, dlaczego podczas II wojny światowej Niemcom zależało na zniszczeniu dzieła	– wymienia cele namalowania obrazu Bitwa pod Grunwaldem – omawia nieścisłości w przekazie historycznym obrazu Bitwa pod Grunwaldem	– wyjaśnia, jakie warunki powinno spełniać dzieło sztuki, aby można je było traktować jako źródło historyczne – omawia inne dzieło Jana Matejki

5. Czasy świetności dynastii Jagiellonów	• wojna trzynastoletnia • II pokój toruński i jego postanowienia • terminy: Związek Pruski, wojna trzynastoletnia, Prusy Królewskie, Prusy Zakonne, wojska zaciężne, żołd • postać historyczna: Kazimierz Jagiellończyk	– przy pomocy nauczyciela posługuje się terminami: wojska zaciężne, żołd – przy pomocy nauczyciela wyjaśnia, dlaczego dla Polski ważne stało się odzyskanie dostępu do morza	– poprawnie posługuje się terminami: Związek Pruski, wojna trzynastoletnia, Prusy Królewskie, Prusy Zakonne, wojska zaciężne, żołd – wskazuje na mapie: Prusy Królewskie, Prusy Zakonne – omawia dokonania Kazimierza Jagiellończyka – zaznacza na osi czasu daty: 1454 r., 1466 r.	– opisuje przebieg wojny trzynastoletniej – przedstawia postanowienia II pokoju toruńskiego	– wyjaśnia, dlaczego doszło do zawiązania Związku Pruskiego – porównuje postanowienia I i II pokoju toruńskiego – uzasadnia twierdzenie, że odzyskanie dostępu do morza miało przełomowe znaczenie dla rozwoju polskiej gospodarki	– wyjaśnia, dlaczego wojska zaciężne pod koniec średniowiecza zastąpiły w bitwach tradycyjne rycerstwo

6. Monarchia stanowa w Polsce	*• monarchia patrymonialna i stanowa* *• wpływ przywilejów nadawanych przez władcę na osłabienie władzy królewskiej* *• przekształcenie się rycerstwa w szlachtę* *• przywileje szlacheckie i ich konsekwencje dla władzy królewskiej* *• ukształtowanie się sejmu walnego* *• konstytucja Nihil novi i jej znaczenie dla ustroju Rzeczypospolitej* *• terminy: monarchia patrymonialna, monarchia stanowa, przywileje,*	*– przy pomocy nauczyciela posługuje się terminami: szlachta, sejm walny, izba poselska, senat*	*– poprawnie posługuje się terminami: monarchia patrymonialna, monarchia stanowa, przywileje, szlachta, pańszczyzna, konstytucja sejmowa, sejm walny, izba poselska, senat* *– przedstawia sejm walny oraz jego skład* *– zaznacza na osi czasu daty: 1374 r., 1505 r.*	*– wyjaśnia, w jaki sposób rycerstwo przekształciło się w szlachtę* *– wyjaśnia, w jaki sposób szlachta uzyskała wpływ na sprawowanie rządów w Polsce* *– przedstawia najważniejsze przywileje szlacheckie* *– wyjaśnia znaczenie konstytucji Nihil novi*	*– przedstawia, kiedy i w jaki sposób doszło do utworzenia stanów w Polsce* *– tłumaczy różnice między monarchią patrymonialną a stanową* *– wyjaśnia, jaka jest geneza nazw obu izb sejmu walnego: izby poselskiej oraz senatu*	*– ocenia, jakie szanse i jakie zagrożenie niosło za sobą zwiększenie wpływu szlachty na władzę*

Wymagania edukacyjne są zgodne z podstawą programową ujętą w Rozporządzeniu Ministra edukacji z dnia 11 marca 2026 r. W sprawie podstawy proramowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej Dz.U 2026 p. 378 ze zm, (zmiana 8 lipca 2026 Dz.U.2026 p.958)